

Oponentský posudek na diplomovou práci Vladimíry Holmanové

Polsko-česká ekvivalence deverbativních konstrukcí po prepozici do: klasifikace substantiv a analýza vybraných frazémů

vedoucí práce: Adrian Jan Zasina

Diplomová práce Vladimíry Holmanové je monumentálním dílem co do výsledného rozsahu (186 stran), množství dat, která zahrnuje, i objemu témat, která studuje a jichž se dotýká. Autorka celou práci dokládá svůj široký záběr v oblasti filologie, pochopitelně se zaměřením na filologii polštiny. Je evidentní, že polštině rozumí výborně a má solidní základnu pro analýzu jazykového transferu. A právě translátologický charakter má podle mě celá práce, a to natolik zjevný, že by snad lépe náležela jinému oboru studia než tomu, v němž je předkládána. Myslím, že právě tato celková nevyhraněnost přinesla autorce nemalé množství úskalí. Shrnu je v následujících oddílech.

Koncepce práce (B až C)

Koncepce práce se mi nezdá šťastná. Oproti původní anotaci je práce mnohem mohutnější, místy až bezbřehá. V jádru, tedy v korpusové analýze, je zase velmi podrobná a jsou do ní vetknuty mnohé komentáře různého charakteru. Osobně si navíc nejsem jistá, zda by nebyla dostatečným materiálem analýza jednosměrná, tedy jen transferů z polštiny do češtiny. Bohatá korpusová analýza frekvencí českých frazémů a jejich výskytů v různých typech textů není nezajímavá, ale přináší mnoho roztržitých informací, u nichž mi schází jak jasný cíl a způsob nakládání s nimi.

Uvedu několik příkladů toho, co jsem označila jako roztržitost, která navíc vede k bytnění textu. Myslím, že při komentování jednotlivých výskytů frazémů převážila snaha autorky neopomenout žádný detail, který zaznamenala nebo vyvodila, jednotnou koncepci popisu. U některých příkladů tak uvádí autora či autorku dokladu, někde komentuje syntaktické chování fráze, někde obvyklé kolokace, někde obvyklost/frekvenci fráze aj. Postřehy autorky se mi většinou zdály dobré, mnohde zajímavé, ale celek nepůsobí koherentně. Takovou funkci pro mě bohužel neplnila ideálně ani závěrečná Shrnutí. Snad by pomohlo používat systém zvýrazňování, díky němuž by šly vymezit klíčové pojmy, momenty výkladu. Autorka při komentáři překladů spojení najednou do těla textu vřadí i komentář k zcela jinému místu překladu, které se jí nezdá dobré (s. 66, překlad slovesné vazby *na tym poprzestać*). Takový komentář by byl patřičný, kdyby se autorka zaměřovala na překlad jako celek, slovesné vazby apod., ale v případě její práce by podle mě měla takovému komentáři náležet maximálně poznámka pod čarou. Tento příklad uvádím jako ukázkou opakovaného jevu, a to že autorka nejspíš vzhledem ke svému hlubokému zájmu o mnoho témat z koncepce častěji uskakuje. Dalším příkladem rušivého místa může být náhlý obecnější komentář o charakteru překladů textu Stanisława Lema u slovesa *rokovat* (s. 90). Taková charakteristika by měla být vyčleněná někde samostatně, případně je-li to jen poznámka subtilní, v poznámce pod čarou.

V práci (s. 14–17) je zařazena i podrobná kapitola o tvoření verbálních substantiv zejména z diachronního hlediska. Zdá se mi, že taková část byla v koncepci celé práce nadbytečná, do hlavních témat promlouvá diachronní vývoj, zdá se mi, málo. S poznatky se ani nijak dál nepracuje. Napsání takové kapitoly muselo stát mnoho úsilí a času, její smysl v práci mi ovšem

není zřejmý. Podobně váhám i nad podstatou oddílu 1.3, podávajícího přehled o již existujících pracích věnovaných českým deverbativům, který působí jako bibliografický seznam ve větách bez dalšího kontextu. Ani u nedlouhého odstavce 3.2.1.4 Interpunkce (konstrukce na začátku věty) jsem si nebyla jistá, proč je vyčleněn. Obsah, tedy že jde o pozdravy, není nezajímavý, ale visí tam kontextově neprovázán.

Metodologie a zpracování dat (B až C)

Je potřeba zdůraznit, že tato monstrózní práce prověřuje veliké spektrum autorčiných odborných dovedností. Rozhodně autorce nejde upřít široký záběr, pečlivost a promyšlení všeho do detailů. Dokládá také schopnost využívat různé metody práce, syntézu poznatků z odborné literatury, komplexní získávání dat z korpusu, kvalitativní interpretaci dat z různých pozic, kontrastivní analýzu. Získaná data místy třídí do skupin, je tedy patrná snaha po přehlednosti celé analýzy.

Popis jazykových korpusů, s nimiž autorka pracuje, se mi zdá v základu dobrý. Z formulace definice korpusu SYN v12 není patrné, proč autorka zdůrazňuje v uvedení počtu tokenů jen interpunkční znaménka jako onen přídatný objem v součtu grafických slov.

Sémantická klasifikace sloves je podrobná. Nikde jsem nenašla informaci, jak byla utvořena: byla to autorčina vlastní klasifikace? U některých sloves by se dalo o zařazení spekulovat, proč je například polysémní sloveso *zajistit* ve skupině sloves držení, uchování, a ne ve skupině sloves řízení, ovládání nebo proč byla vytvořena skupina jen pro sloves omezení jen pro dvě slovesa, polské *ograniczyć* a české *omezit*. Váhám také, proč by sloveso *popukat* ve spojení *být k popukání* mělo patřit ke slovesům prasknutí, v níž je vedle něj právě sloveso *prasknout*, a v čem je vydělení téhle skupiny signifikantní. Se sémantickou klasifikací se všem dál nijak jednotně nepracuje.

Mnohé jednotlivé postřehy jsou podnětné. Jako příklad uvedu srovnání různých překladů polské fráze *mieć do czynienia* do češtiny, u nichž je intuitivně patrné, že varianty *mít co do činění* a *mít co dělat* význam celého vyjádření posouvají. Autorka citlivě vybírá doklady takových rozporů. Komentovat je je ovšem z principu složitější, protože autorka nevolí žádný exaktní popisný aparát a používá tak komentáře: „je česká verze nepřirozená až neohrabaná“ (s. 62); „Vhodnější volbou by zde bylo snad sloveso“ (s. 63); „způsoby překladu v různém míře podivné a zaskakující“ (s. 65). S autorkou tedy na mnoha místech souhlasím, ale nemůžu se zbavit dojmu, že se probírám **translatologickým komentářem**. To, že je práce vlastně takovou tematicky bohatší příručkou pro překladatele, pak podle mého přímo číší i z formulací: „frazém nemá jednoznačný český protějšek, tudíž se překladatel musí řídit konkrétním kontextem a co nejlépe předat smysl originálního textu příjemci cílového jazyka“ (s. 82); „Při překladu je tedy důležité si uvědomění, že změna slovního druhu (zde spíše víceslovné jednotky na jednoslovnou) může výslednému textu prospět, kdežto snaha za každou cenu zachovat frazém v cílovém jazyce tam, kde pro něj taková jednotka není přirozená, komunikátu spíše uškodí.“ (s. 102); „I tak by ovšem bylo možné zvážít formulaci pomocí ustálenějšího slovního spojení“ (s. 116). Někde jde až za hranici možné analýzy, kdy překlad komentuje slovy „při překladu (důsledkem nepochopení původního textu) mohlo dojít ke změně významu“ (s. 88). Z korpusového dokladu, byť s širším kontextem, ale přece nelze jednoznačně vyvodit, jestli překládající text pochopil, nebo nikoli. Takový komentář si opět umím představit v kritice překladu nebo v příručce pro překladatele, ale v diplomové práci lingvistické povahy pro něj nacházím jen malou oporu. Věřím, že je autorka v problematice hluboce orientovaná a zaujímá k překladům citlivé postoje a chce je vyjádřit, ale práce působí jako celek rozháraně a mnohá tvrzení jako sled nepodložených názorů.

K jednotlivostem:

Výraz *nie* podle mě nejde tak snadno považovat za partikuli, navíc spojení s ním ve vymezeném oddílu partikulí (3.2.1.7 Partikule) zcela převládá, je to jakýsi logický samostatný typ spojení. Vydělení partikulí jakožto homogenní kategorie podle mě není funkčně opodstatněné.

Vím, že je mnohde obtížné rozeznat, kdy už kondenzát verbálního substantiva funguje spíš jako jméno. Osobně bych sem řadila příklad *dát k pití* (s. 50, případně i s. 53), kdy navíc není bez kontextu snadné rozhodnout, jestli značí „dát si nápoj“ nebo „dát si něco k nápoji“.

Práce s odbornou literaturou (A)

Autorka pracuje s velkým množstvím adekvátní literatury. Oceňuju, že sahá ke starším i novějším zdrojům včetně zdrojů elektronických.

Zmíním jen drobnosti. V interpretaci valenčního rámce uvedeného v hesle slovníku Vallex ve verzi 4.5 autorka uvádí, že je-li v něm adresát (ADDR) s charakterem obl[igatorní], je porušení valenčního rámce, když adresát v přeložené konstrukci „chybí“ (s. 77–78). Obligatornost ovšem ve funkčně generativním popisu syntaktické struktury neznamena, že musí být aktant nutně povrchově přítomen. Vždyť tomu není tak ani ve dvou příkladech, které jsou u hesla ve slovníku mimo jiné uvedeny. Určitě je dobře, že autorka s Vallexem pracuje, ale pro celek její analýzy se mi takové závěry zdají nepřesné a neodůvodněné. Nesouhlasila bych ani s tvrzením: „pokud verbální substantiva označují děj, zachovávají zároveň valenční rámec motivujícího slovesa“ (s. 11). Verbální substantiva si zachovávají valenční rámec co do pozic, ale nikoli co do gramatické podoby vazby, tedy primárně pádu valenčního doplnění, např. *číst knihu* × *čtení knihy*.

Formální úroveň práce (B)

Práce je na diplomovou práci našich oborů nebyvale rozsáhlá. Určitou část z toho jistě tvoří doklady jevů zapuštěné přímo v těle práce, ty bych tedy do rozsahu nechtěla zahrnovat. Bohužel je v práci ale několik míst, o jejich potřebnosti pro ucelený a dobrý výklad problematiky mám pochybnosti, jak zmiňuju v hodnocení koncepce práce.

Zdá se mi, že práce ve finálním objemu neprošla závěrečnou redakcí. Obsahuje jisté množství překlepů, chybějících slov, zdvojených slov nebo opakování slov (92× nicméně, 44× ačkoli), a to na hraně rušivosti. Na s. 28 je neukončena napínavá věta „Nejprve je ovšem třeba vyhledat“. V práci se nezachází zcela jednotně ani s dalšími grafickými prostředky, spojovníkem, znaménkem × versus x, někde je opomenuta kurzíva. Odchytky od větné interpunkce nejsou pravidelné, případná redakce by je byla jistě eliminovala. Stejně tak by bylo možné zformátovat text, aby nadpisy oddílů nestály samy na konci stránek.

Otázky

Chtěla bych Vás poprosit, abyste v rámci prezentace práce ještě jednou formulovala, co přesně mělo být cílem celé práce a jaký je její hlavní charakter. Jsou některé části a pasáže, které byste teď s odstupem z práce vypustila?

Podle jakých kritérií jste hodnotila, že je některá konstrukce ne/přijatelná, ne/přirozená, ne/adekvátní, ne/vhodná, ne/obratná, popř. dokonce zvláštní (např. s. 64, 65, 67, 91, 126), jemnější (s. 81)? Souzníte i po čase s takovým repertoárem hodnocení?

Na základě čeho jste vyčlenila překlady s modálním slovesem jako samostatné? Jsou překlady s použitím modálního slovesa homogenní nebo je použití modálního slovesa něčím signifikantní ve srovnání polštiny a češtiny (samotnou mě nic systematického nenapadá)?

Na základě čeho řadíte *chtít* do skupiny modálních sloves?

Velmi mě zaujalo, že se v korpusu radikálně častěji vyskytuje spojení *dojít k + VS* než *docházet k + VS*. Čím si to vysvětlujete? Je to obecný jev i u jiných vidových dvojic nebo u dvojic sloves pohybu s jiným videm?

Celkové hodnocení

Vladimíra Holmanová v diplomové práci uplatnila široký záběr poznatků a propojila přístup kontrastivní, translatologickou analýzu, korpusovou rešerši i různé metody lingvistické od diachronního rámce přes morfosyntaktický komentář až po hodnocení přijatelnosti jazykové jednotky v komunikátu (na s. 79 sama autorka připouští: „Detailnější analýza by ovšem vyžadovala jinou metodu (dotazníkový výzkum), který by zkoumal míru přijatelnosti u českých mluvčích.“). Jednotlivé oblasti a metody byly místy propojovány nejasně a bez zřejmé struktury výkladu.

Diplomovou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji ji klasifikovat hodnocením C až B podle průběhu obhajoby.

Praha 2024

Hana Dufková

Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK